

Gabriel Fauré, een onderbelicht genie

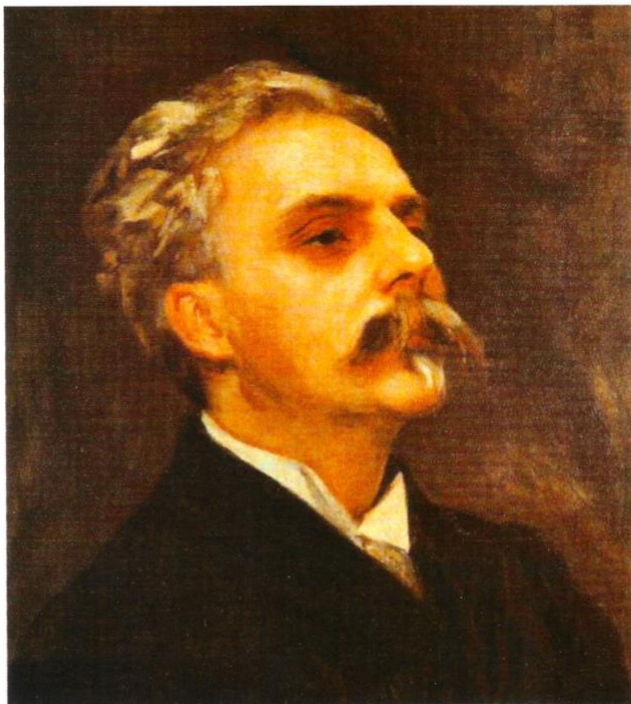
Begin jaren '90 werkte ik in een muziekwinkel met een uitgebreid klassiek assortiment. Op zekere dag kwam er een dame binnen die wel vaker bij mij kocht. Altijd pop, soul of gemakkelijke jazz. Maar deze keer vroeg ze om religieuze muziek. Ze wilde wel eens 'iets anders proberen'. 'Ken je het werk van Fauré?' vroeg ik. Nee, dat kende ze niet. Ik gaf haar een hoofdtelefoon, legde een puike uitvoering van diens *Requiem* in de cd-speler en zonderde mij discreet af. Na een half uur zette de vrouw de hoofdtelefoon langzaam af en bleef een moment voor zich uit staren. 'Is het ongeveer wat je in gedachten had?' vroeg ik voorzichtig. Ze nam me op met een afwezige blik en sprak toen de gedenkwaardige woorden: 'Dit kan niet op aarde gemaakt zijn. Dit is het mooiste wat ik ooit gehoord heb.'

Tekst: Andy Arnts

Met zwevende pasjes en de cd in haar tas verliet ze de winkel. De volgende dag kreeg ik bezoek van haar moeder. De ontdekking van Fauré was als een orkaan door de familie gegaan en ook zij moest het *Requiem* beslist hebben. Na moeder volgde een tante, een broer en een handvol vriendinnen. Binnen drie dagen stond het vakje 'Fauré' leeg.

Aangemoedigd door dit onverwachte succes besloot ik mijn propaganda voort te zetten. Want ondanks zijn opmerkelijke oeuvre had Fauré in de loop der jaren nauwelijks aan bekendheid gewonnen bij het grote publiek. En dat terwijl de waarde-

ring voor zijn leerling Maurice Ravel en tijdgenoot Claude Debussy alsmear bleef stijgen. Ik vond dat het onderbelichte genie een beter lot verdiende en benoemde mijzelf tot ambassadeur van zijn muzikale nalatenschap. In die hoedanigheid neem ik u vandaag mee naar het Pamiers van de 19de eeuw. Daar, midden in het roemruchtige katharenland, wordt op 12 mei 1845 Gabriel Urban geboren als zesde kind van dorpsonderwijzer Toussaint-Honoré Fauré en diens vrouw Marie. Een plaquette markeert het geboortehuis aan de tegenwoordige rue Péri. De jonge Gabriel heeft er nauwelijks gewoond, want al vroeg wordt hij ondergebracht bij een min in Verniolle, om enige jaren later terug te keren naar zijn ouders in Montgauzy bij Foix.

Eerste werk Terwijl zijn oudste broers zich opmaken voor het leger, improviseert de dromerige Gabriel op de piano en het harmonium van de plaatselijke kapel. Hij doet dat zo verdienstelijk dat een leraar adviseert om hem naar de nieuwe Ecole de Musique Religieuse van Louis Niedermeyer te sturen in Parijs. Zijn ouders stemmen toe en in oktober 1854 vertrekt hij met zijn vader naar de Franse hoofdstad, amper negen jaar oud. De prille jeugd in het mystieke landschap van de Pyreneeën zal later van grote invloed zijn op zijn composities. Elf jaar blijft de jongen op het internaat. Niedermeyer geeft hem een gedegen opleiding en na diens dood neemt de energieke Camille Saint-Saëns het over. Al gauw kent de piano geen geheimen meer voor hem. Hij beheerst het instrument dermate voortreffelijk dat hij van wedstrijden wordt uitgesloten om anderen ook een kans te

gunnen. Op zijn twintigste schrijft hij het ontroerende *Cantique de Jean Racine*, wat hem een *premier prix* in compositie oplevert. Hierop verlaat hij de school, werkt als organist en pianoleraar in Rennes, dient in de Frans-Pruisische oorlog en keert in 1870 naar Parijs terug als tweede organist bij de Saint-Sulpice. Saint-Saëns introduceert hem bij de invloedrijke beau monde. Op de *salons* van zangeres Pauline Viardot maakt hij kennis met Charles Gounod, Gustave Flaubert, Iwan Toergenjew en Georges Sand, de oude garde van het muzikale en literaire establishment. Bovendien ontmoet hij Paulines dochter Marianne, die zijn zuidelijke hart terstond doet opvlammen. Hij doet haar een aanzoek, maar het meisje twijfelt en laat hem lang in het ongewisse. Na vier jaar van uitzichtloos verlangen is hij de wanhoop nabij, wat Marianne aanleiding geeft om de verloving te verbreken. Een zwaar aangeslagen Fauré verwerkt zijn *misère* in liederen als *Après un rêve* en *Les Berceaux* en de zwaarmoedige *Elegie* voor cello en piano, alle geschreven in een sombere toonzetting.

Requiem Ondertussen is hij na lobbywerk van Saint-Saëns en Gounod als koordirigent aangesteld bij de Madeleine. Een baan die hem slechts een pover inkomen en geen enkele artistieke vrijheid verschaft. Op zijn 38ste trouwt hij voor de goede orde maar met Marie Fremiet, de dochter van beeldhouwer Emmanuel Fremiet, maker van het Jeanne d'Arc-standbeeld op het place des Pyramides. Er worden twee zonen geboren, het gezin verhuist naar de boulevard Malesherbes (nr. 154) en dan, in 1887, begint Fauré naar eigen zeggen *pour le plaisir* aan zijn magnum opus: het *Requiem*. Opvallend is dat hij daarin het *Dies Irae* en het *Benedictus*, twee gebruikelijke delen van de liturgie, vervangt door andere liederen: het *Libera me* en de antifoon *In Paradisum*. Deze keus is wellicht te verklaren vanuit zijn religieuze visie dat de dood eerder een blijde verlossing is dan een tragische gebeurtenis. En inderdaad weerklinkt in zijn hoofdwerk geen onherroepelijk afscheid maar een milde droefheid. In 1888 voert Fauré tijdens de uitvaart van architect Joseph la Soufaché in de Madeleine onaangekondigd de eerste versie – nog zonder het *Libera me* – op. De conservatieve kerkleiding, die iedere muzikale vrijbuitery verfoeit, is hevig ontstemd en na afloop van de mis kan Fauré meteen naar de sacristie komen om zich te verantwoorden. Ondanks zijn vrijzinnige geloofsbeleving blijft hij de moederkerk trouw en werkt hij vlijtig verder aan de definitieve versie. In 1889 en 1890 verlengt hij het *Offertoire* en voegt hij het *Libera me* toe, een los werk uit 1877, dat duidelijke sporen draagt van het ingetogen *Cantique de Jean Racine* uit 1865. Deze tweede versie voor koor en kamerorkest gaat op 21 januari 1893 in première. Wéér in de Madeleine. Kennelijk is

meneer pastoor gezwicht voor het vurige karakter van zijn koormeester. Zes jaar later volgt een symfonische versie voor volledige orkestbezetting, waar niet Fauré, maar vermoedelijk diens pupil Jean-Roger Ducasse verantwoordelijk voor is. Jarenlang wordt uitsluitend deze interpretatie uitgevoerd, totdat John Rutter in 1980 het oorspronkelijke manuscript van de intieme 1893-versie terugvindt in de Bibliothèque Nationale.

Een nieuwe muze Zoals verwacht blijkt het overhaaste huwelijk met Marie een jammerlijke vergissing, doch in het sociale milieu van die tijd is het onkies om te scheiden. Fauré trekt zich steeds vaker terug en vindt troost in de armen van Emma Bardac, met wie hij een stormachtige verhouding begint. Sneu voor Marie, maar een zegen voor de klassieke muziek. Want de nieuwe muze voert hem mee naar nieuwe artistieke hoogten. Voor Emma's dochttertje Hélène, bijgenaamd 'Dolly', schrijft hij een serie meesterlijke miniatuurtjes die samen de *Dolly suite* vormen. Een Bizetachtig werk vol stemmige lyriek, dat thans nagenoeg vergeten is. In dezelfde periode ontstaan de orkestwerken *Shylock*, *Prométhée* en de *Pelléas & Mélisande suite* die met uitzondering van het sprookjesachtige *Sicilienne* allemaal hetzelfde lot beschoren zijn. (Ironisch genoeg trouwt Emma later met Claude Debussy, die voor hun dochter Chouchou *Children's corner* schrijft, dat meteen met gejuich wordt ontvangen en sindsdien een geliefd pianowerk is gebleven).

Als Mozart Het uitblijven van Faurés grote succes heeft twee belangrijke oorzaken. Aan het begin van de nieuwe eeuw heeft hij nog altijd geen opera op zijn naam staan, iets wat in die dagen als voorwaarde geldt voor het verwerven van een zekere roem. Bovendien loopt de populariteit en waardering van een componist immer parallel met de smaak van zijn tijd. In dat licht bezien moeten we vaststellen dat het vernieuwende aspect van Faurés werk eenvoudigweg niet in de mode was. Dankzij de lessen van de behoudende Niedermeyer en de reactionaire Saint-Saëns wist hij een unieke harmonie te bereiken tussen het oude Gregoriaans en de moderne conventie. Hij ontwikkelde daarin een geheel nieuw muzikaal idioom met een subtiele melodievoering die sacraal en sensueel tegelijk is. Een treffend voorbeeld is zijn *Pavane opus 50*, waarin de luisteraar zich voelt opgenomen in een magische dans langs het mystieke landschap van zijn jeugd. De bedwelmende poëzie van het zacht verende ritme en de betoverende melodie zorgen voor een bijna spirituele ervaring waartoe voordien alleen Mozart in staat leek. Prachtige muziek vol fijnzinnige elegantie en melancholie, waar echter rond 1900 geen mens op zit te

wachten. Fauré moet het afleggen tegen het in zwang zijnde impressionisme van Debussy, hoewel zijn werkwijze grote invloed heeft op zijn leerlingen. Zoals Ravel, die hij na zijn aanstelling als professor compositie aan het Parijse conservatorium onder zijn hoede krijgt. Luister maar eens naar *Pavane pour une infante défunte* en ik hoef u niets meer uit te leggen.

Doof In 1905 promoveert Fauré, die in de dertig jaar jongere Marguerite Hasselmans alweer een nieuw liefde heeft gevonden, tot directeur van het conservatorium. Opgefleurd door zijn jeugdige muze begint hij dan eindelijk aan een opera: *Pénélope*. Vijf jaar later is het werk af, maar het faillissement van het Théâtre des Champs-Élysées leidt tot een vroegtijdige beëindiging van de opvoeringen. Geleidelijk aan dient ook de volgende tegenslag zich aan: een voortschrijdende doofheid die Fauré in 1920 dwingt zijn directeursambt neer te leggen. Hij is dan al lang niet meer in staat om een goed oordeel te vellen over de muzikale capaciteiten van de studenten. Kort voor zijn dood weet de inmiddels stokdove componist nog een

strijkkwartet te voltooien. Hoewel hij er zelf erg tevreden over is, blijft de publieke waardering opnieuw uit. De mode heeft allang een nieuwe wending genomen. De atonaliteit van Schönberg viert hoogtij, evenals de *Ballets Russes* met de oprukkende Igor Stravinsky.

Op 4 november 1924 komt er een eind aan het lange leven van de man die net als Mahler alleen in zijn vrije tijd kon componeren en daarin tot ongekende hoogten wist te stijgen. Hij krijgt een staatsbegrafenis in zijn geliefde Madeleine waarbij zijn eigen *Requiem* wordt gespeeld.

Wie een stille groet aan de meester wil brengen moet naar het intiemste kerkhof van Parijs: Het cimetière de Passy, waar hij zich in goed gezelschap bevindt van Manet, Berthe Morisot, Fernandel en... Debussy. De begraafplaats ligt verstopt achter een hoge muur aan het place du Trocadéro. Ik heb een kennis die een flat aan het square Mignot bewoont en pal uitkijkt op de begraafplaats. Pas vertelde hij mij dat er sinds een paar jaar steeds meer toeristen rondwandelen. Mijn ambassadeurshart begon sneller te kloppen. 'Gaan ze naar Fauré?', vroeg ik vol verwachting. 'Nee', luidde het antwoord, 'de meesten komen voor Leila Pahlavi, de bevallige dochter van de vroegere Shah van Perzië, die in 2001 zelfmoord pleegde.'

Tja, zelfs na zijn dood blijft Gabriel Fauré door vrouwelijk schoon omringd en blijft zijn grote verdienste voor de Franse muziek nog steeds onderbelicht.

Aanbevolen discografie:

Pavane, Pelleas et Mélisande, Masques et Bergamasques.

Academy of St.Martin-in-the-Fields. Neville Marriner.

Argo 410 552-2

Requiem, Messe basse, Cantique de Jean Racine.

Schola Cantorum of Oxford. Naxos 8.550765

Pelleas et Mélisande, Dolly suite, Après un rêve. Boston symphony orchestra. Seiji Ozawa. Deutsche Grammophon 423 089-2

